
**ПРОФЕССИОНАЛ ДАВЛАТ КЎГИРЧОҚ ТЕАТРЛАРНИНИГ
ИЖОДИЙ ИННОВАЦИОН ИШ ФАОЛИЯТИДАГИ ЯНГИ УСУЛЛАРНИ
ЖОРИЙ ҚИЛИШ -ТЕАТР ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТИНИ ҲАЛ ҚИЛУВЧИ
КУЧ**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12512861>

Ашурова Марям Хамидовна

*Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти
“Кўғирчоқ театри санъати” кафедраси профессори*

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада таълим тизимини ислоҳ қилиш борасида кўғирчоқ театр мутхассисларни ҳар томонлама етук, юқори маданиятли ўз касбини моҳир устаси ва билимдони қилиб тарбиялаш борасидаги илғор усуллар. Профессional давлат кўғирчоқ театрларнинг ижодий инновацион иш фаолиятидаги янги усулларни жорий қилиш. Ёш томошабинларни ҳар томонлама тарбиялашда кўғирчоқ театрларнинг ўрни ва аҳамияти тўғрисида сўз боради.

Калит сўзлар

Театр, сахна, пьеса, кўғирчоқ, режиссёр, актёр, рассом, сахна нутқи, образ, спектакль, инноватция, санъат, профессионал.

В данной статье в целях реформирования системы образования рассматриваются передовые методы подготовки театральных специалистов, чтобы они стали всесторонне развитыми, высококультурными мастерами своего дела и знающими. Внедрение новых методов в творческую и новаторскую работу профессиональных государственных театров. Рассказывается о роли и значении кукольных театров во всестороннем воспитании юных зрителей.

Ключевые слова

Театр, сцена, пьеса, кукла, режиссёр, актёр, художник, речь, образ, спектакль, инноватция, искусство, профессионал.

ANNATATION

In this article, the reform of the educational system is about the advanced methods of educating theater specialists as mature, highly cultured masters and experts in their profession. Introducing concrete methods in the creative and innovative work of professional state puppet theatres. The role and importance of the puppet theater in the comprehensive education of the young audience is discussed.

Keywords

---

theater, stage, performance, puppet, director, actor, artist, stage speech, image, innovation, art, professional.

Мамлакатимизда таълим тизимини ислоҳ қилиш борасида кенг кўламли ишлар олиб борилмоқда. Бу йўналишдаги энг устивор омил, ҳар томонлама етук, юқори маданиятли ўз касбини моҳир устаси ва билимдони бўлган мутахассисларни тарбиялашдек ўта маъсулиятли иш бугунги кун талабидир. Давр талабига жавоб берадиган, санъат ва маданият соҳасидаги мутахассисларни тарбиялаб, вояга етказиш, уларни юртимизда санъат ва маданият соҳасини ривожлантириш борасидаги ишлар олий санъат ўқув юртининг зиммасидадир. Бугунги кунда давлатимиз томонидан кўғирчоқ театр санъатига берилган эътибор, бу санъатни раванқ топиши ва жаҳон кўғирчоқ театрлар орасида ўз нуфузига эга бўлиб келишини тامينланаябди. Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институтининг “Кўғирчоқ театр санъати” бўлимида таълим олаётган кўғирчоқ театр режиссёрлар, актёрлар, кўғирчоқ механикаси ва конструкцияси мутахассиси, уста-технологлар соҳа бўйича ўз касбини тўлиқ профессионал даражада эгаллаши учун, институтда профессор-ўқитувчи кадрлар етарли билим беришга эгадирлар. Булар Ўзбекистон республикасида хизмат кўрсатган ёшлар мурабийси, профессор Марям Ашурова, республикада хизмат кўрсатган артистлар; доцентлар Фатхилла Хўжаев, Карима Жаборова, доцентлар Аъзамжон Абдухалилов, Винера Юсупова, доцент в.б. Лола Усмонова ва бошқалар.

Институтда таълим олиб келаётган сиртки бўлим режисёр ва актёр талабалари вилоят кўғирчоқ театрларининг ёш актёр ва режиссёр кадрлардан иборат. Бу йўналиш келажакда кўғирчоқ театри учун профессионал мутахассисларини сафини кенгайтиради. Шунингдек театрларнинг ижодий профессионал йўналишини белгилаб беради.

Ўзбекистон президенти Шавкат Мирзиёев томонидан болалар театри яъни кўғирчоқ театрларига жуда катта эътибор қаратилмоқди. Бунинг натижасида театрларимиз янги қурилган замонавий модий техник база билан таъминланган театр биноларга кўчиб ўтишди. Булар Андижон, Жиззах, Фаргона, Навоий, Қарши, Хоразм ва бошқа вилоят кўғирчоқ театрлари. Келажакда қолган театрлар ҳам янги театр биноларига эга бўлишади. Бу албатта нур-устига аъло нур. Ҳозирги кунда республикамизда 12 та профессионал давлат кўғирчоқ театрлари ёш томошабинларга хизмат қилиб келмоқда. Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг 6000 ПҚ-қарори асосида вилоятларда янги тўрта профессионал кўғирчоқ театрлари ташкил этиш ва уларнинг янги биносини қуриш ишлари илгарилаб бормоқда. Демак республикамизда профессионал кўғирчоқ театрларнинг сони 14 тага етади.

Замонавий кўғирчоқ театрларнинг ижодий иш фаолиятининг мақсад ва вазифаларини амалга ошириб бориш жараёнида маънавий меросимиз, кадриятларимиз, анъаналаримизни давом эттириш учун янги давр талаблари асосида бойитиб бориш ва ривожлантириш, бу соҳадаги илғор услубларни замонавий миллий руҳ билан уйғунлаштирган ҳолда театр санъатига тадбиқ этиб бориш жоисдир.

Шу билан бирга кўғирчоқ театрларининг ижодий потенциалини инобатга олган ҳолда спектаклни маҳорат билан жонлантиришини таъминлайдиган барча шу соҳа мутахассисларининг театрда мавжудлиги ва уларнинг ўз вазифаларини юкори даражада олиб борилишини таъминловчи оминлар керак. Булар энг аввало драматург, режиссёр, актёр, бастакор, рассом-сценограф, ҳайкалтарош, кўғирчоқ устаси, механизатор, бутафор, декорация ва чироқ усталари каби мутахассислар ҳисобланади. Шунингдек, сахналантириш жараёни зарур даражада моддий, молиявий ва техник таъминлашни бажарилиши ҳам театрнинг ижодий потенциалини белгилайди. Театр санъати ҳақида гап кетганда улуғ маърифатпарвар Маҳмудхўжа Бехбудийнинг “Театр бу ибратхонадур” деган фикрини тасдиғи, ҳар қандай ёшдаги томошабин театрда унга кўрсатилган томошадан ибрат олиши, яъни маънавий ахлоқий мукаммаллашиш мақсадида келади. Бу фикр айниқса ёш авлодга томошалар кўрсатувчи замонавий кўғирчоқ театрлари учун аҳамиятли.

Бугунги кунда замонавий кўғирчоқ театри тақдирини драматургдан бошлайдиган бўлсак, ундаги ижод йўлини белгилаб берадиган маънавий йўлбошчи, ҳамда ташкилотчи бу театр режиссёридир. У театр ижодкорларини бир мақсад сари йўналтирувчи, театр билимдони, сахна устаси бўлиши билан бир қаторда спектакль яратиш жараёнида драматург, рассом-сценограф, бастакор, кўғирчоқлар яшаш устаси ва актёрлар билан ижодий ҳамкорликда яратувчанлик хусусиятига эга бўлган шахс ҳисобланади. Демак, режиссёр яхлид сахна асари, яъни спектаклни яратибгина қолмай, балки у санъат турларини турли йўналишларини билимдони бўлмоғи керак. Шу билан бирга у театр коллективининг бадиий ғоявий ишига раҳнамо раҳбардир. Профиссионал театр сахна юзини кўрган спектакль замон талабига жавоб бериб, томошабинларни маънавий, маърифий ҳамда ғоявий дунёқарашини шакллантиришга катта ҳисса қўшмоғи лозим.

Кўғирчоқ театрининг ижодий механизмини режиссёр ва театр рассоми бошқаради. Чунки кўғирчоқ театрида рассом образ яратиш жараёни магазин пештахтасида турган кўғирчоқ эмас, балки рассом ва кўғирчоқ устаси томонидан яратилган профиссионал персонаж кўғирчоқ тури ҳисобланади. Профессор М.М.Королёв таъриф берганидек, бу яратилган асар “тасвирий санъат асари яъни театр кўғирчоғи”-деб белгилаган. Демак, санъат арбоби

Немирович-Данченкониинг “театр сахнасига гиламча ташлаб, иккита актёрнинг чиқишидан томоша бошланади”, -деган ибораси кўғирчоқ театрига тўғри келмас экан. Кўғирчоқ театр сахнасида ўнта гилам ёзсангиз-у, битта рассом-хайкалторош ва кўғирчоқ устаси томонидан яратилган ҳақиқий тасвирий санъат асари театр кўғирчоғи бўлмас экан, театр томошаси тўғрисида ҳеч қандай гап бўлиши мумкин эмас. Спектакль яратиш жараёнида бу икки ижодкор асар ғоясидан келиб чиққан ҳолда сахнада яхлит спектакль атмосферасини яратишга киришади. Рассом-сценограф томонидан ишланган декорация парда очилганда томошабинни спектакль кўришга тайёрлаб уни асар муҳитига, замон, макон, ва вақт бирлигига олиб киради. Шунинг учун сценографларнинг ижоди асарни ғоясини очиб беришга хизмат қилиши керак. Сценограф-ўз ишини устаси бўлиши учун тасвирий санъатнинг турлари бўлган графика, мўйқалам, хайкалтарошлик, муҳандис-конструктор, технолог, макет ва чироқ сахнада ишлаш механизминини ҳамда кўғирчоқ театрига хос бўлган, назарий ва амалий билимларни биргаликда ўзлаштириши даркор. Рассом-сценограф барча касблар ичида энг мураккаби ҳисобланади. Уни конструктор-яратувчи ёки тадқиқотчи билан таққослаш мумкин. Унинг яратувчанлик хусусиятига кўра сахнада юқори тоифали ишчига ҳам ўхшатилади. Чунки сахнада спектакль декорацияси ва кўғирчоқлар учун керак бўлган ижодий устахонадаги ишларга раҳбарлик қилиб, уларни ўз қўллари билан яратиш қобилиятига ҳам эга эканлиги ҳеч кимга сир эмас.

Спектакль моҳиятини очиш учун яратилган сахна декорациялари ва безаклари асарнинг мавзусига асосланиб тайёрланади. Шу билан бир қаторда мусика, шовқинлар, чироқ нурлари ва театр сахнасига хизмат қиладиган кўшимча воситалар режиссёр ва драматургнинг ғоявий ечимини белгилаб беради. Уларнинг ижодий ҳамкорлигида яратган сахна асари театрнинг бугуни ва эртасини белгилаб берувчи, замон талаби, болалар психологияси, уларни бугунги кунда қизиқтирган жумбоқлар ва уларнинг ечимини ўз спектаклларида усталик била кўрсата олиш хусусиятига эга бўлмоғи лозим. Спектакллар театр имкониятидан келиб чиққан ҳолда эмас, балки, бугунги кун талабидан келиб чиқиб, профессионал даражада амалга оширилиши керак. Замонавий спектаклларнинг яратилишида ижодий гуруҳ; драматург, режиссёр, актёр, рассом-сценограф, хайкалтарош, кўғирчоқ устаси, механизатор, бастакор, чироқ ва сахна усталаридан катта масъулият ва маҳорат талаб қилинади. Замонавий кўғирчоқ театрларида яратилган спектакллар юқори даражасида бўлиб, профессионал санъат асарига айланиши ҳамда сахнада ўз мавқеини узоқ вақт ушлаб қолиши лозим. Демак, бунинг учун замонавий кўғирчоқ теарларда профессионал мутахассисларнинг бўлиши шарт.

Бу мавзуда бутун ҳаётини санъатга боғишлаган К.С. Станиславский “болалар учун сахналаштирилган спектакллар катталарникидан яхши бўлиши керак”,-деб такидлаб ўтган. Барча шу соҳа вакиллари бу фикрга амал қилиган ҳолда театрнинг ижодий иш механизмини ўта профессионал даражада бажариши лозим.

Биз биламизки, ҳар икки йилда бир мартаба республикада профессионал кўғирчоқ теарлар кўрик танлов фестивалари ҳамда ёш режиссёрларнинг дебют ижодий ишлари бўйинча анжуманлар бўлиб ўтади. Ҳозиги кунда Ўзбекистон маданият ишлари вазирлиги томонидан ҳар бир театрға унинг янги лоҳияси асосида яъни спектаклнинг сахналаштириш жараёнини ўз ичига қамраб олган барча харажатларига маблағ ажратилияпти. Бу ажратилган маблағ асосида театрлар қадини кўтарган ҳолда янги спектакллар сахна юзини кўраяпти, шу билан бир қаторда бу асарлар кўрик-танлов анжуманларда қатнашиб нуфузли ўринларга эга бўлиб келмоқда. Бунга мисол 2022 йилда Тошкент шаҳрида ўтказилган 13 кўрик-танлов фестивалда миллий кўғирчоқ театри А. Навоийнинг Баҳром ва Дилором қиссаси асосида “Саъбаи сайёр” спектакли биринчи ўринни, сахналаштиручи-режиссёр Ш. Юсупов, Андижон вилоят кўғирчоқ театри М.Ашурованинг инценировкаси асосидаги “Шоҳ лайлак” спектакли сахналаштирувчи-режиссёр М.Ашурова, иккинчи ўринларни олишга мувофиқ бўлди. Театрларни бугунги кунга назар соладиган бўлсак. Анъана бўйинча ҳамма театрларнинг ўз лойихаси бўйинча спектаклларга маблағ ажратилган. Лекин давлат буюртмаси бўйича қарорда айнан маълум театрнинг бош режиссёри ёки сахналаштирувчи режиссёрлари бунга қўл урмасин дейилганми? Чунки республика теарларинг 85% фоизи таклиф қилинган режиссёрлар билан ишлашади. Менимча маҳалий ёш режиссёрларга ҳам имконият бериш керак. Чунки ўшанда театрнинг ҳар томонлама ижодий ўсиш жараёни бўлади. Улар ҳам ижодий имкониятини катта майдонда синаб кўришсин. Ўшанда ижодий коллективнинг ишончи ва ҳурмати бу режиссёрга нисбатан ошади. Таклиф қилинган катта тажрибага эга бўлган режиссёрлар спектаклнинг бадиий раҳбарлигига таклиф қилинсин.

Республикадаги давлат кўғирчоқ театрлари хориж сафарларига бориб, анжуманларига қатнашиб улар билан ижодий шартномалар тузиб келишияпти . Бунга биргина мисол Фарғона вилоят кўғирчоқ театрининг ижодий жамоаси Тожикистон, Қозоғистон, Россиянинг С-Питербург, Новосибирск шаҳарларда бўлиб ўтган халқаро фестивалларда ўзининг “Муסיқали чойхона” спектакли билан қатнашди. Бу спектаклнинг сахналаштиручи-режиссёри Сергей Седухин. Ижодий алоқаларни янада мустаҳкамлаш учун бугунги кунда театр Қозоғистон халқ артисти, профессор Бекпулат Фармонов билан ижодий ҳамкорлик асосида уни театрға спектакль

сахналаштиришга таклиф қилди. Б. Фамонов Н.Носированинг “Аёллар” номли пьесасини сахналаштирди. Сахналаштирувчи рассом санъат арбоби, профессор Шухрат Абдумаликов, бастакор Алишер Ғофуров. Кўрибсиз-ки яна бир янги яхши асар сахна юзини кўрди. Тожикистон кўғирчоқ театрини Фарғона шаҳрига таклиф қилинди. Бу кўғирчоқбозлар ўзининг спектакллари билан Фарғона томошабинларини хушнуд қилиб кетишди. Юқорида келтирилган барча қилинган ишлар жараёни бу театрда тўғри ва мақсадли иш йўналишини олиб борилганлигидан дарак беради. Бу ишларга бош-қош бўлган театрнинг директори кўғирчоқ йўналишининг мутахасси Таваккал Султоновдир. Унинг фикрича “биз соҳамиз бўйинча яна кўп ижодий ютуқларга эга бўлиб, янги жараёнларни ўрганишимиз керак экан”,-деган фикрини билдирди. Демак, ижодий труппа аъзоларини кўпроқ чет эл театрларига малака оширишга юбориш керак экан. Республикадаги миллий кўғирчоқ театри ва вилоят кўғирчоқ театрлари бугунги кунда жавлон уриб ёш томошабинлар хизматида, хатто катта ёшдаги томошабинларни ҳам эсдан чиқаришгани йўқ. Шу қаторда театрларда инновацион жараёнларни ҳам йўлга қўйиб улгиришяпти. Қайси театрнинг раҳбари билан суҳбатлашмаг, у сизга ўзининг янги лойиҳалари устида қизгин суҳбатлашади. “Биз янги замонавий бинога эга бўлдик. Театримизнинг ижодий груҳлари дунё кезмоқда. Бу борада театрларимиз хориж кўғирчоқ театрлари билан беллаша олаяпти.

Хоразм вилояти кўғирчоқ театри замонавий янги бинога кўчди. У режа асосида планни 100% қилиб бажараяпти. Давлат буютмамиз ҳали олдинда. Театрининг ишлари жуда яхши кетмоқда, театр Германия билан Туркияда ижодий сафарда бўлишган. Театрнинг актёрларини 50% Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институтининг сиртки бўлимида ўқишади. Яқинда кўпгина актёрларимиз олийгаҳни сиртки бўлимини битириб, олий малумотга эга бўлишди.

Самарқанд вилоят кўғирчоқ театрининг директори Ферузбек Абдураимов“-биз Туркия, Қозоғистон, Тожикистон давлатларлари билан беш йиллик шартнома тузилганини айтди. Театрда бу борада қизгин ижодий ишлар қилиняпти.

Манбеталиев Усманатдин театр директори “бизнинг Қарақалпоғистон вилоят кўғирчоқ театрида ҳам ишлар қизгин. Бизда Туркия ҳамда Грузия давлатларинг кўғирчоқ театрлари билан гастрол масаласи бўйинча шартнома тузилган. Шу йўналиш бўйинча театрда қизгин иш олиб бориляпти. Қашқадарё вилоят кўғирчоқ театри ҳам янги замонавий модий-техник база билан тамиланган янги бинога кўчиб ўтди. Бу албатта театр учун давлатимизнинг катта совғаси бўлади.

Театрларни ўрганиш жараёнида театр мутахассислар билан суҳбатлар ўтказиб, шундай фикирга келдим. Замонавий кўғирчоқ театрлари энг юқори

даражали модий-техник базали сахналарга эга бўлиши, пьеса танлаш жараёнида драматургияга алоҳида эътибор бериш, ҳамда пьеса ва уни аниқ шу соҳа мутахассислар таҳлил ва тасдиқидан ўтказгандан кейин уни сахналаштириш лозим эканлиги яна бир бор тасдиқланди.

Театрларнинг бугунги ва унинг эртанги тақдири шу соҳанинг юқорида малакали мутахассисларга боғлиқ албатта. Бугунги кун талабига биноан ёш томошабинларга ҳар томонлама тўлақонли мукамал, замон талабига жавоб берадиган спектакллар сахна юзини кўриши шарт. Бу мавзуда бутун ҳаётини санъатга боғишлаган К.С. Станиславский “Болалар учун сахналаштирилган спектакллар катталарникига қараганда кучлироқ ва яхшироқ бўлиши керак”, - деб такидлаб ўтган. Барча шу соҳа вакиллари бу фикрга амал қилиган ҳолда театрнинг ижодий иш механизмини ўта профессионал даражада бажаришини таъминлашимиз лозим.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 26майдаги ПФ-6000-сон фармони.
2. М.М.Королёв. Искусство театра кукол. Режиссёр театра кукол.Санг-Петербург.2015год.
3. К.С. Станиславский. Актёрни ўз устида ишлаши. Тошкент “Янги аср авлоди” 2011 йил.